

It has been noted, that inevitable value possesses an essay of Kaleri G., a metropolitan doctor, who gave a very precise review on common diseases among the Greek population, their nature in different seasons, and treatments. Kaleri G. contributed greatly to a medical center by adding his own observations and conclusions regarding the daily life of the Greek people.

Keywords: sources, periodicals, the Greeks, the North of Pryazovia.

УДК 94(477-25):316.7]:070

А. В. Гедьо

В. О. Шабранська

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ТА ДОЗВІЛЛЯ КИЯН ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТ «НОВА РАДА» ТА «КИЄВЛЯНИН»

Стаття присвячена дослідженню висвітлення у київських газетах культурних чинників формування повсякденного життя в Києві періоду Центральної Ради. Доведена можливість реконструкції за допомогою матеріалів періодичної преси культурного середовища міста й організації дозвілля його мешканців. У якості джерельної бази використані щоденні київські видання «Нова Рада» та «Києвлянин». Різні за проблематикою матеріалів, методами подачі інформації, стилем написання та ідеологічним спрямуванням, дані газети по-різному висвітлювали актуальні питання з життя киян, відтворюючи цілісну картину повсякдення міського середовища зазначеного періоду. На основі рекламних оголошень зі сторінок друкованих органів визначаються найпопулярніші способи відпочинку жителів Києва та розглядається специфіка функціонування розважальних закладів і культурних установ.

Ключові слова: культура, дозвілля, Київ, повсякдення, Центральна Рада, періодична преса, реклама, «Нова Рада», «Києвлянин», театри, ресторани, вар'єте, кінотеатри.

DOI 10.34079/2226-2830-2021-11-31-32-19-31

У 1917 році Київ став справжнім політичним центром, в якому приймалися доленосні для країни рішення. Але кияни продовжували своє звичне існування: відпочивали, розважались та відзначали різноманітні свята. Хоча, звісно, революційні події не могли не спонукати до культурних перетворень в міському середовищі. Для створення реалістичної та об'єктивної картини повсякдення київських мешканців найкращим джерелом слугує саме періодична преса. Київські газети доби Центральної Ради дають вичерпну інформацію для дослідження культурного життя міста. За допомогою новинних заміток, аналітичних статей та рекламних оголошень можна відтворити організацію дозвілля тогочасних киян, проаналізувати діяльність культурних установ та прослідкувати розвиток мистецької сфери Києва.

Метою даної розвідки є з'ясування джерельного значення відомостей газет «Києвлянин» та «Нова Рада» в дослідженні культурної складової повсякденного життя та дозвілля киян доби Центральної Ради.

Історіографія дослідження представлена науковою та довідковою літературою. Дослідження В. Ігнатієнка «Українська преса (1816 - 1923 pp.)» (Ігнатієнко, 1926) та

А. Животка «Історія української преси» (Животко, 1999) слугують для кращого аналізу політики редакцій даних видань, специфіки подачі інформації, тематичного наповнення контенту та структурної систематизації. Праці з історії Києва досліджуваного періоду Г. Рудого «Київська періодична преса 1917-1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради» (Рудий, 2014), комплексно ілюструють суспільно-політичний та культурний розвиток міста в той час. Джерелознавчий матеріал, що розкриває інформаційне значення київської преси як джерела для вивчення побуту міських мешканців, подано у кандидатській дисертації О. Левчук «Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905 - 1914 рр.)» (Левчук, 2018).

«Нова Рада» та «Киевлянин» у зазначений період були одними з найпопулярніших щоденних видань серед населення міста. Перший орган позиціонував себе як політична, економічна й літературна газета. Крім інформаційного відділу та оглядів преси, на сторінках видання висвітлювались актуальні питання зі сфер науки, літератури, освіти, мистецтва тощо. (Ігнатенко, 1926, с.134, 258, 274). Найбільше в матеріалах періодики приділялась увага розвитку українського руху як у самому Києві, так і в країні загалом. «Киевлянин» був найстаршою громадсько-політичною газетою на українському просторі. Незважаючи на консервативне та монархічне ідеологічне спрямування, орган публікував багато відомостей з різних сфер київського життя. Адже на відміну від «Нової Ради», сторінки якої більше наповнювались матеріалами аналітичних жанрів, «Киевлянин» містив чимало публікацій інформативного та рекламного характеру.

Зміст кожного з наведених вище видань мав власне тематичне та жанрове наповнення. Його аналіз дозволяє визначити особливості розвитку київської преси окресленого періоду та необхідний для кращого розуміння інформативного потенціалу матеріалів даних газет. Наприклад, для реконструкції культурного та розважального життя мешканців Києва значну користь мають рецензії. Такі рубрики як «Театр і музика» в «Новій Раді» та «Наука, література и искусство» в «Киевлянині» давали оцінку різним культурним подіям або літературним творам. Рецензії аналізували мистецькі заходи на предмет актуальності, відповідності тогочасним смакам публіки, професійності в організації тощо. Цей матеріал слугує для вивчення діяльності популярних в той період акторів, письменників, поетів, музикантів, співаків і т. д., визначення способів відпочинку киян, їхніх творчих вподобань та ставлення до певних культурних явищ.

Аналіз структур та контенту зазначених видань також слугує для відслідковування їхнього ідеологічного впливу навіть у матеріалах з повсякденної тематики. Досліджуючи зміст «Киевлянина» можна побачити, що орган більше зосереджував увагу на рецензіях саме російських театральних постановок, анонсах урочистих заходів від російських культурних організацій, розвитку російської літератури та дозвіллі ветеранів Першої світової війни. На противагу цьому, «Нова Рада» переважно анонсувала лише українські культурні події, повідомляла про вихід українських літературних новинок та подавала репертуар і програми українських театральних труп або музичних колективів. Газети відрізняються методами подачі інформації, ідейними напрямками та проблематикою наповнення матеріалу. Але саме це допомагає скласти більш цілісну та всебічну думку щодо функціонування культурного життя київського середовища.

Загалом, дозвілля киян складало відвідування урочистих подій, розважальних заходів й активний відпочинок. На самому початку березня, коли Київ оговтувався після звісток про зречення царя, на шпальтах газет активно закликали на Контрактовий ярмарок. Такі щорічні заходи на Подолі ставали не лише торгівельним центром, де можна було придбати

різноманітні новинки та навіть імпортовані товари, а й святковою подією з розвагами та культурною програмою. Того року, розпочавши свою роботу ще в імперії, закінчився ярмарок вже в республіці. Про його завершення наступного дня повідомлялось у випуску «Киевлянина» за 11 березня (*Киевлянин*, 1917, 11 марта). У тому ж номері газета пропонувала киянам відвідати лекцію поезії. Зустріч проходила в залі Купецького зібрання, сьогоднішній будівлі Національної філармонії України. До речі, цей будинок, як можна побачити з численних газетних оголошень, користувався популярністю серед містян для влаштування різноманітних свят, музичних або літературних вечорів і навіть балів. Наприклад, на початку жовтня в Купецькому зібранні анонсувався «Бал у Лариних». Обіцяли присутність співаків, комедіантів, танцівників та інших артистів, які «на разные увеселительные штуки способные» (*Киевлянин*, 1917, 11 марта).

Реклама цирку Олександра Кіссо була однією з тих, які найчастіше зустрічалися серед оголошень в обох газетах. Вистави проводилися у популярній тоді для організації різних розважальних дійств будівлі – двоповерховому кінному цирку Петра Крутікова на Миколаївській (зараз – вул. Архітектора Городецького). У кінці березня проходив чемпіонат з французької боротьби і цирк неодноразово анонсував прибуття нових артистів (*Киевлянин*, 1917, 18 марта). Також у повідомленнях часто оголошувалося про гастролі іноземних колективів, наприклад про бенефіс японської трупи літаючих людей Сан – фань (Нова Рада, 1918, 13 січня), акробатів Вінноучі (*Нова Рада*, 1917, 4 листопада) або китайської трупи Лагадас (*Нова Рада*, 1917, 25 листопада). Дивувати київську публіку в цирку Кіссо збирались і такими видовищами як вистава з 15-ти різноманітних циркових номерів (*Киевлянин*, 1917, 19 ноября) та виступами з дресированими тваринами, до прикладу відомого артиста з таємничою собакою, яка ніби-то вміла розмовляти (*Нова Рада*, 1917, 4 листопада; *Киевлянин*, 1917, 19 ноября). Ці відомості можна використовувати для реконструкції діяльності тогочасної циркової сфери Києва, зокрема наповнення програми цирку Кіссо.

Весело та з азартом провести час кияни могли і на печерському іподромі, будівля якого мала свій ресторан та вміщувала більше чотирьох тисяч людей. Численні оголошення на шпальтах газет коротким словосполученням «сьогодня бега» протягом цілого 1917 р. нагадували про проведення кінських перегонів. Часом з'являлась реклама розіграшу призів на іподромі від Південно - Західного товариства заохочення ризаківського конярства (*Киевлянин*, 1917, 29 июня; 3 сентября). В «Киевлянині» міститься і замітка про літній біговий сезон на печерському іподромі та огляд останніх перегонів, з інформацією про переможців і призовий фонд (*Киевлянин*, 1917, 28 июня). В останньому повідомленні зазначалось, що публіка на київських скачках постійно присутня у великій кількості. Це дає підстави стверджувати про популярність іподрому як місця для відпочинку серед тогочасних мешканців.

Взагалі з початком літнього сезону 1917 р. спостерігалася активізація сфери розважального дозвілля. Найбільше сторінки газет майоріли оголошеннями з пропозиціями відпочинку в парках, а саме – в Олексіївському (сучасна місцевість Черепанової гори в Печерському районі) та Миському саду (частина нинішнього Маріїнського парку). Перший приваблював відвідувачів щоденними гуляннями та грою військового оркестру. Часто в оголошеннях зустрічається й інформація про проведення в парках спортивних заходів. Так, в Олексіївському тривалий час діяв чемпіонат французької боротьби, до якого, за рекламними повідомленнями, записувалися найкращі чемпіони світу (*Нова Рада*, 1917, 28 червня). А в кінці червня газети постійно рекламували олімпійські ігри та змагання з

боротьби «Чудеса сили». Програма анонсувала бокс, конкурс на кидання гирі, інтерактиви з публікою, різні види боротьби та виступи еквілібристів, акробатів і силачів, зокрема єврейського Самсона ХХ ст. (*Киевлянин*, 1917, 29 августа). Проводилися в Олексіївському парку і конкурси краси, до прикладу «краси жіночого обличчя» (*Киевлянин*, 1917, 18 августа) та «красоты мужского сложения» (*Киевлянин*, 1917, 10 августа). Знаходимо об'яву і про демонстрацією своєї мускулатури кращими атлетами посеред електричного фонтану (*Киевлянин*, 1917, 8 июля).

Окремий матеріал для аналізу функціонування парків та доступних в них розваг становить інформація про діяльність літніх театрів та театрів-вар'єте. Перші отримали свою назву через розміщення під відкритим небом, що було можливо тільки за умов хорошої і теплої погоди. Останні ж поєднували у своїх виставах різні жанри театральної, циркової та музичної програми, зокрема містили номери естрадного концерту, танцювальні і комедійні. В ресторані Олексіївського парку діяв театр-вар'єте. В численних оголошеннях з його рекламою обіцяли виступи різних артистів, танцюристів, каскадерів та субреток (акторок комедійного жанру) (*Киевлянин*, 1917, 8 июля). А у кінці червня «Нова Рада» оголошувала про відкриття в Міському саду кафе «Шато» та грандіозну святкову гулянку на честь цього. Дане місце було одним з найбільш популярних в місті кафе-шантанів (розважальних закладів з відкритою сценою). В рекламі обіцяли виступи ілюзійністів і гумористів, а ввечері – початок роботи театру-вар'єте (*Нова Рада*, 1917, 29 червня). У тому ж номері в парку анонсувалася велика гулянка в театрі-вар'єте «Кабаре» та дивертисмент (цикл легких музичних, танцювальних і декламаційних номерів) у відкритому театрі «Galla», на честь політичних засланих (*Нова Рада*, 1917, 29 червня). Як видно з останнього оголошення, навіть розважальні заклади вар'єте того часу не цурались участі в благодійному зборі коштів та громадсько корисних справ. А ось на честь закриття літнього театру в Олексіївському парку оголошення сповіщали про нову програму, виступи французького дуету та запрошували на атракціони (*Киевлянин*, 1917, 8 июля).

Менш інформативними газетні матеріали є для висвітлення теми активного дозвілля киян. Проте інколи зустрічаються оголошення щодо різного роду прогулянок або виїздів на природу. Наприклад, влітку організовувалися пароплавні гуляння на Жуковому острові (місцевість на правому березі Дніпра), про які неодноразово повідомляли оголошення. Захід влаштовувався на користь комітету допомоги сім'ям запасних солдат Микольської та Кухмістерської слобідок, тоді селищ київського передмістя. Реклама обіцяла музичний супровід від трьох військових оркестрів та проведення американської лотереї, популярної в той час розваги, як стає зрозумілим з багатьох подібних оголошень. Такий матеріал слугує джерелом для вивчення тогочасних лотерейних ігор. Зокрема цікавим в даному оголошенні може бути перелік розіграваних речей: дитяче взуття, 5 фунтів білого борошна, 5 фунтів цукру, чоловічий велосипед та дрібніші призи (олівці, ножиці, книги, папір тощо). Серед розваг на самому пароплаві та в лісі планувалися танці, серпантин, цукерки, пошта для швидкісних записок та інше. А взимку для активного відпочинку мешканці Києва могли обрати каток на Бульварно-Кудрявській вулиці, оголошення про початок роботи якого знаходимо в «Киевлянині» за 31 грудня (*Киевлянин*, 1917, 31 декабря).

Не переставали користуватись популярністю в киян різноманітні розважальні заходи і під час бурхливих подій у місті восени. Коли в Києві, після падіння Тимчасового уряду наприкінці жовтня, розгорнулася збройна боротьба за владу – шпальти газет продовжували запрошувати до розважальних закладів та на святкові вечори. Так, 29 жовтня оголошувалося про грандіозний бал-маскарад (*Киевлянин*, 1917, 29 октября). Активно рекламували себе і

театри-кабаре. В таких закладах публіку розважала невелика група акторів за допомогою об'єднаних виступами конференсьє музичних, танцювальних і гумористичних номерів. Наприклад, театр-кабаре «Гротеск» запрошував на танці та музичний вечір фабричних і студентських пісень 90-тих рр. XIX ст. Цікаво, що для привернення уваги, оголошення супроводжувалось красномовними епітетами та навіть вигуками «Ах, Ох, Ух, Ех» зі знаками оклику (Киевлянин, 1917, 29 октября). Театр-кабаре «Перепутьє» теж оголошував про міні-вистави, танцювальні номери та скетчі (Киевлянин, 1917, 29 октября; 31 октября). А ще об'яви на перших і останніх сторінках газет анонсували містянам, які тільки-но оголталось після Листопадового повстання більшовиків, концерт-бал в залі Купецького зібрання. В концерті брали участь кращі солісти опери, драми та консерваторії. В антрактах обіцяли ярмарок, лотереї, аукціони, конфетти та серпантин. Усі зібрані кошти обіцяли направити на потреби поранених у французькому лазареті (Киевлянин, 1917, 1 декабря).

Газетні шпальта другої половини грудня переповнювали тривожні відомості з перебігу щойно проголошеної радянсько-української війни та просування більшовицьких військ вглиб українських земель. В той же час, розділи з оголошеннями не відображали і краплини бентежного настрою більшості інших публікацій. Адже місто жило в очікуванні зимових свят – Різдва та Нового Року. Реклама численних розважальних заходів та святкових урочистостей створювала враження абсолютно мирного часу. На Різдво, котре відзначалося тоді 25 грудня, можна було сходити на танцювальний вечір до школи танців (Киевлянин, 1917, 24 декабря) або на бал-маскарад у Міському театрі зранку наступного дня (Киевлянин, 1917, 24 декабря). Також «Киевлянин» повідомляв, що 26 грудня в залі Купецького зібрання військові влаштовували карнавал «Весельє на Святках», за участі артистів всіх київських театрів. Обіцяли два оркестри військової музики, безперервні танці та веселе кабаре «Сорочинський ярмарок» (Киевлянин, 1917, 24 декабря). Цирк Кіссо пропонував 28 грудня відвідати грандіозну святкову виставу, ялинку та пантоміму «Дід Мороз» (Киевлянин, 1917, 24 декабря).

Значна кількість різноманітних закладів через оголошення пропонувала киянам провести новорічну ніч разом. Наприклад, кінотеатр Шанцера закликав усіх охочих на бал-маскарад з танцями від пів 12-ої до 3-ої години ночі. Хоча костюми та маски вказувалися як необов'язкові атрибути. Серед розваг пропонували оркестр військової музики та конкурс на красу й оригінальність дамських костюмів. Перекусити гості могли в буфеті з холодними й гарячими закусками ((Киевлянин, 1917, 24 декабря); 31 декабря). Інтимний театр теж оголошував про зустріч Нового Року на балу-маскарад з 11-ти вечора аж до 5-ої ранку. Обов'язкова наявність костюмів знову ж таки не вимагалась. Танці при трьох оркестрах військової музики та приз у вигляді діамантових сережок за найбільш витончене виконання танго повинні були зацікавити читачів і потенційних відвідувачів ((Киевлянин, 1917, 24 декабря); 31 декабря). У Купецькому зібранні Товариство взаємодопомоги наборщиків міста Києва для новорічної ночі влаштовувало костюмований «вечер-елку». З 9-ої години вечора на гостей чекали два оркестри музики, танці, американська лотерея та гадання циганки (Киевлянин, 1917, 31 декабря).

Звісно, як одні з найпопулярніших розважальних закладів, кабаре також не стояли осторонь новорічного святкування. Зі сторінок газет сипались численні повідомлення про зустріч в театрах-кабаре нового 1918 року. Кабаре «Гротеск» розпочинало свято з пів 11-ої вечора, а кабаре «Паяр» обіцяло участь артистів кращих театрів, великий оркестр до 20 чоловік, свіжу провізію в ресторані, приготування страв під особистим керівництвом відомого шеф-кухаря та збиралося дивувати присутніх масою живих квітів посеред зими

(*Киевлянин*, 1917, 29 декабля). Містяни, які зустрічали Новий рік в родинному колі, могли долучитись до святкування першого січня. Наприклад Київське російське купецьке зібрання з 10-ої години вечора влаштувало маскарад. В оголошенні навіть зазначався дрес-код для чоловіків – чорні, але не піджачні костюми (*Киевлянин*, 1917, 29 декабля). А вже згадуваний «Гротеск» ще зранку влаштував урочисту новорічну виставу. Другого числа кабаре пропонувало послухати симфонічний концерт (*Киевлянин*, 1917, 31 декабля). Подібний матеріал слугує цінним джерелом для дослідження організації розважального дозвілля киян під час зимових свят, зокрема способів зустрічі Нового року. З рекламних оголошень можна дізнатись такі деталі як найпопулярніші місця проведення новорічної ночі, види святкових заходів та розваг на них, години початку і закінчення святкувань, навіть умови дрес-коду для присутніх.

Святкувати Новий рік разом пропонував і ресторан на Хрещатику «Уніон», який на сторінках «Нової Ради» наголошував про необхідність бронювання столиків заздалегідь (*Нова Рада*, 1917, 30 грудня). Взагалі, дані газетних публікацій багато засвідчують про роботу тогочасних київських ресторанів. Завдяки рекламі та інформаційним заміткам можна дізнатись про роботу кафе, які діяли в той період у Києві, та особливості функціонування таких закладів після революційних змін. Адже ситуація на початку весни, коли в місті ще панувала певна невіпорядкованість в різних державних установах, позначилась і на роботі ресторанів. Наприклад, в «Киевлянині» знаходимо замітку про ревізію військовою владою вже згаданого кафе «Шато», через нестачу приміщень для ради офіцерських і солдатських депутатів. Будівля стала тимчасовим прихистком для ради та пов'язаних з нею комісій (*Киевлянин*, 1917, 18 марта). Проте вже влітку з газет сипалися численні повідомлення з рекламою вар'єте в даному закладі, отже «Шато» скоро відновив свою роботу. До речі, багато рекламних оголошень театрів-вар'єте містили інформацію про ресторани з живою музикою, які приймали відвідувачів до пізньої ночі (*Киевлянин*, 1917, 29 июня).

З газетних публікацій стає зрозуміло, що деякі кафе насправді були розважальними закладами зовсім іншого характеру. Наприклад у «Киевлянині» міститься інформаційне повідомлення про доклад начальника міліції на засіданні виконавчого комітету, в якому йшлося про кав'ярню «Максим» на вул. Миколаївській (зараз – вул. Архітектора Городецького). Вона визначалась як місце збору жінок легкої поведінки та частих п'яних дебошів. Тоді на засіданні інший член комітету звернув увагу на ще один притон на Думській площі. У «Гранд-Кафе» теж збиралися жінки подібного статусу, сутенери, злочинці для розподілу здобичі та інші підозрілі особи. Зазначалося, що особливу шкоду дане місце приносило молоді, яка зазнавала там насилля, грабунку тощо. Після обговорення комітет виніс рішення зачинити дані заклади (*Киевлянин*, 1917, 9 апреля). Через певний час на місці колишнього «Максима» постало нове «Союзне кафе». Через рекламу заклад намагався привабити відвідувачів щоденною грою концертного оркестру вечорами, півторагодинним «Five o'clock» за участі румунського оркестру та наявністю п'яти лож для театральних діячів і артистів (*Киевлянин*, 1917, 29 октября).

Початок січня 1918 року видався ще доволі спокійним для жителів Києва, які продовжували святкування різними концертами, балами, маскарадами і танцями. Підтвердження цьому знаходимо в численних повідомленнях на сторінках київської преси. Так, 6-го січня кабаре «Гротеск» анонсувало бал-маскарад після закінчення вистави (*Киевлянин*, 1917, 31 декабля; 1918, 6 января). Наступного дня редакція «Киевлянина» влаштувала велику лотерею з двома оркестрами військової музики, на користь хворих та

поранених офіцерів. Обіцяли багато призів, серед яких золоті і срібні речі, картини відомих художників, скульптури та навіть дрова. До речі, перелік призових фондів в оголошеннях про лотереї часто містив такі побутові речі як дрова або цукор. Це свідчить про дещо скрутний матеріальний стан мешканців, якщо подібні предмети фігурували поруч з коштовностями та витворами мистецтва. Після закінчення лотереї «Києвлянина», опівночі починався великий кабаре-концерт «Кто во что горазд», за участі артистів усіх київських театрів (*Києвлянин*, 1918, 6 января). Зустрічаються в газетах і повідомлення про організацію 8 січня в Купецькому зібранні концерту-балу від Південно-російського товариства молоді. Анонсувалися виступи піаніста, оркестру балалаєчників, двох оркестрів духових інструментів, аукціони та ігри. Обіцяли наявність буфету та розкішно декорованої зали (*Києвлянин*, 1917, 24 декабря; 1918, 6 января).

З кожним днем атмосфера в Києві ставала все більш напруженою, що видно з інформаційних заміток про наближення до міста більшовицького війська. Проте розважальні заходи однаково не припинялися. Вони продовжували свою рекламу на сторінках газет і перед самим початком Січневого повстання. Театр легкої комедії «Пел – Мел» влаштував 13-ого січня бал-маскарад з танцями (*Києвлянин*, 1918, 13 января). Наступного дня зібрання «Объединение» робило «Журфикс» з танцями та участю артистичних сил (*Києвлянин*, 1918, 13 января). Цирк Кіссо оголошував про гастролі віртуозного співака-танцюриста 16-ого січня (*Києвлянин*, 1918, 16 января), коли на київських вулицях вже почали звучати постріли. А 17-го числа анонсувався початок нового сезону скачок на іподромі (*Києвлянин*, 1918, 17 января). Наявний матеріал допомагає скласти цілісну картину атмосфери в Києві перед першою більшовицькою окупацією, охопивши і сферу розважального дозвілля.

Також на основі рекламних оголошень з пропозиціями різного роду відпочинку можна дослідити деякі деталі організації популярних серед киян розваг. Наприклад, визначити місця, які слугували для продажу квитків на розважальні заходи. Так, можна дійти висновку, що квитки у пересічних мешканців була можливість придбати не лише в касах театрів чи інших культурних установ, а й в різноманітних магазинах, наприклад книжкових, музичних або навіть кондитерських (*Києвлянин*, 1917, 11 марта; 5 июля; 24 декабря; 1918, 6 января). В повідомленнях часто зазначалося, що більше подробиць щодо того чи іншого заходу слід шукати на афішах. Цю інформацію можна використати для аналізу конкретних подій, в анонсах яких було б вказано про можливість додаткового пошуку необхідного матеріалу серед тогочасних афіш, якщо останні збереглися.

Досліджувати численні оголошення з пропозиціями проведення дозвілля можна і для формування розкладу життя тогочасних мешканців, тобто визначення найпопулярніших для відпочинку годин. Так, зі сторінок з рекламними пропозиціями одразу стає зрозуміло, що особливо в розважальній сфері Києва розквітало нічне життя. Проводити час на деяких танцювальних вечорах можна було ще з 8-ої години вечора (*Києвлянин*, 1917, 24 декабря), а на інших - вже з опівночі (*Києвлянин*, 1917, 24 декабря; 1918, 6 января). Ті, що розпочиналися раніше, зазвичай завершувались вже до першої ночі (85). Щодо різного роду балів, то найбільш ранні також починалися о 8-ій вечора (*Києвлянин*, 1917, 24 декабря; 1 декабря; 1918, 6 января). Але найпоширенішим часом влаштування балів-концертів або балів-маскарадів був проміжок з 11-ої вечора до 3-ої ночі (*Києвлянин*, 1917, 6 октября; 1918, 13 января). Розклад роботи вар'єте залежав від конкретного театру. «Аполло» відчинявся ввечері о 9-ій (*Нова Рада*, 1917, 29 червня), а «Перепутьє» – о пів на 11-ту (*Києвлянин*, 1917, 29 октября; 31 октября). Щодо розважальних ресторанів при різних вар'єте, то їхні двері

були відкриті для відвідувачів аж до середини ночі, в основному – до 2-ої години (*Киевлянин*, 1917, 29 июня; *Нова Рада*, 1917, 28 червня).

Публікації «Нової Ради» також дозволяють відтворити розважальне дозвілля представників українського руху. Часто зустрічається інформація про влаштування українськими культурними організаціями заходів, приурочених до різних свят. Прикладом слугує замітка, в якій анонсувалася нарада-гулянка в Лук'янівському народному домі для робітників, учнів, простих громадян і військових. Вона організовувалася товариством «Січ» першого та другого дня Великодніх свят (*Нова Рада*, 1917, 2 квітня). А в кінці червня газета повідомляла про ініційовану товариством «Просвіта» прогулянку в зоологічному саду (зоопарку) для дорослих та дітей (*Нова Рада*, 1917, 29 червня).

Висвітлення організації дитячого дозвілля займає окреме місце серед газетних матеріалів київської періодики. За допомогою оголошень, анонсів та заміток можна дослідити події, які влаштовувалися дітьми, види дитячих розваг у закладах відпочинку. На початку літа зустрічаються рекламні повідомлення про урочисті заходи за участі школярів. Так, в «Киевлянині» анонсувався концерт учнів школи В. Біляєвої-Тарасевич в саду Купецького зібрання. Долучитись повинні були артисти балету «Свободного театру». Серед розваг пропонувалися танці, хода й ігри під музичний супровід оркестру військової музики (*Киевлянин*, 1917, 11 июня). А місцем, куди київські батьки могли зводити своїх дітей якщо хотіли влаштувати їм свято, був цирк А. Кіссо. В ньому періодично давали дитячі вистави. Наприклад, на сторінках обох газет активно рекламувався «Детский праздник» з 15-ма різноманітними цирковими номерами, серед яких навіть був виступ китайських артистів (*Киевлянин*, 1917, 21 ноября; *Нова Рада*, 1917, 21 листопада). А напередодні Нового року, з 29-го грудня по 1-ше січня, для дітей в цирку влаштовувалася ялинка (святкування) з Дідом Морозом (*Нова Рада*, 1917, 29 грудня; *Киевлянин*, 1917, 31 декабря).

Взагалі зимові свята були часом, коли дітям приділялась особлива увага. У школах тривали канікули, тому маленьких мешканців Києва потрібно було чимось зайняти. Батьки, найімовірніше, охоче погоджувалися на організацію будь-якого дозвілля для своїх дітей. До прикладу, батьківський комітет Києво-Лук'янівської жіночої гімназії влаштував 3-го січня ялинку для учениць молодших класів, а 6-го січня – для старших гімназисток (*Киевлянин*, 1917, 31 декабря). Розважальні заклади в місті з наближенням свят також створювали нові дитячі програми. Так, «Союзное кафе» з 25-ого грудня протягом трьох днів влаштовувало різдвяну ялинку для дітей. Які тільки розваги не обіцяло урочисте святкування: музичний оркестр, танці, ігри, сюрпризи, атракціони, виступи клоунів, акробатів, танцюристів, фокусників та інших артистів. Наступного дня оголошувався конкурс дитячої краси, ще через день – конкурс за краще виконання танцю. В кожному змаганні можна було отримати до 10 призів (*Киевлянин*, 1917, 24 декабря). На другий день вже нового 1918 року реклама закликала прийти в кафе на організований георгіївськими кавалерами для дітей день сміху та розваг, за участі київських артистів і з безпрограшною лотереєю (*Киевлянин*, 1918, 1 января). Театри теж не лишилися осторонь залучення дітей до лав своїх відвідувачів на час різдвяних і новорічних свят. «Інтимний театр», розташований на за адресою Хрещатик, 43 (будівля не збереглася) оголошував про дитячі спектаклі 26-го та 27-го грудня (*Киевлянин*, 1917, 24 декабря). Першого січня зранку театр «Соловцев» влаштовував дитячу виставу «Степка растрепка» (*Киевлянин*, 1917, 31 декабря). Навіть театр-кабаре «Гротеск» 31 грудня вдень давав спектакль для дітей за новою програмою (*Киевлянин*, 1917, 31 декабря). З численних рекламних оголошень київських кінотеатрів видно, що і ті не оминули дітей своєю увагою, один за одним влаштовуючи для маленьких

глядачів «Детское утро». «Экспресс» та «Шанцер» проводили такий ранок за спеціально підбраною програмою, серед якої в останньому кінотеатрі обіцяли показ комічних та спортивних видовищ, наукових картин і казок (*Киевлянин*, 1917. 21 ноября; 24 декабря; 1918, 6 января).

Як стає зрозуміло з наведеної вище інформації, вивчення матеріалів київських газет дає уявлення і про діяльність кінотеатрів в тогочасному Києві. Проте, лише зі сторінок «Киевлянина». Адже рекламу в «Нову Раду» кінотеатри не давали. Можливо, на це впливала значно менша кількість читачів української газети. А кінотеатри, що стабільно користувалися популярністю серед киян, прагнули рекламувати себе лише на велику аудиторію. Отже, в першу чергу за допомогою публікацій в «Киевлянині» можна визначити які кінотеатри діяли на той момент в місті. Такими були «Экспресс», «Шанцера», «Новый мир», «Арфа», «Корсо» та «Ренесанс». Також на основі рекламних оголошень можна скласти розклад роботи кінотеатрів, визначити найпопулярніший час сеансів, особливості показу фільмів та проаналізувати програму стрічок на предмет жанрового розмаїття і популярних тематик. Наприклад, можна зрозуміти, що нерідко картини складались з кількох частин, назви яких окремо подавалися в оголошеннях. Оскільки тогочасне кіно ще було німим, показ фільмів мав окремий музичний супровід. Так, кінотеатр «Шанцера» часто наголошував в рекламі про наявність симфонічного оркестру, навіть анонсував великий оркестр з 60-ти чоловік напередодні різдвяних свят (*Киевлянин*, 1917, 3 марта; 24 декабря). А ще кінотеатри прагнули зробити для відвідувачів максимально комфортні умови перебування. Тому в оголошеннях кінця червня, коли очевидно на вулиці стояла дуже жарка погода, кінотеатр «Шанцера» зазначав про наявність у буфеті прохолодних напоїв, посилену вентиляцію і температуру в приміщенні не вище 16-ти градусів (*Киевлянин*, 1917, 29 июня). Щодо жанрів стрічок, які тоді демонструвалися, то мешканці Києва мали для вибору фільми на різний смак. Могли піти на драму «Карьера уличной певицы» або наукові стрічки до кінотеатру «Экспресс» (*Киевлянин*, 1917, 3 марта; 29 июня), на трилер з елементам детективу «Месть правды» або веселий фарс «Два градуса ниже нуля» до «Корсо» (*Киевлянин*, 1917, 29 июня), на мелодраму за участі відомої акторки Віри Холодної «Ради счастья» (*Киевлянин*, 1917, 18 марта) або релігійну картину «Земная жизнь и страдания Иисуса Христа» (*Киевлянин*, 1917, 11 марта) у «Новый мир».

В наповненні програми кінотеатрів протягом 1917 року можна прослідкувати і вплив різних подій на формування актуальних серед населення тем. Наприклад, на самому початку березня, коли в Петрограді тільки відгриміли революційні події, популярними були фільми на військову тематику. Адже Перша світова війна була в розпалі та залишалася тоді, як можна побачити з численних публікацій, головною темою більшості заходів. Кінотеатр «Экспресс» постійно демонстрував «Пробуждение весны. На французском фронте» (*Киевлянин*, 1917, 3 марта) та «Последние события на русском, французском и английском фронтах» (*Киевлянин*, 1917, 11 марта). Але як тільки революційні події докотились і до Києва, кінотеатри стали включати в свій репертуар пов'язані з ними стрічки. Той самий «Экспресс» розпочав показ кінохроніки «Дни революции в Петрограде» (*Киевлянин*, 1917, 19 марта). А напередодні зимових свят в кінотеатрах з'явилася спеціальна святкова програма. Так, в «Новом мире» і «Ренесансе» анонсували показ різдвяних фільмів (*Киевлянин*, 1917, 24 декабря).

Часом деякі картини ставали сенсаційними та викликали скандали. Одними з таких були фільми, що зачіпали релігійне питання, яке особливо загострилось після падіння Російської імперії. Наприклад, в одному з номерів знаходиться рецензія на картину «Борьба

между Небом и адом», у рубриці з листами від читачів. Автор розповідав, що спокусився розрекламованою програмою кінематографа і пішов на показ цієї стрічки до «Шанцера», де врешті змушений був «краснеть за наших православных» (Киевлянин, 1917, 29 июня). Стверджувалося, що багато глядачів не витримували та полишали сеанс ще до завершення, деякі навіть плакали. Гнів автора був викликаний демонстрацією в фільмі православної святині, що повинна була бути опорою для всієї нації. Лунали навіть заклики до заборони картини, з аргументацією, що жоден народ не насмілюється критикувати релігію в театрах, ще й під звуки оркестру. І хоча деталі сюжету даної стрічки не відомі, можна припустити, що в ній було допущено висміювання православ'я або релігії загалом. Як видно з цієї ситуації, такі модні тогочасні тенденції, котрі почали проявлятися під впливом зречення від усього «реакційного», влаштовували далеко не всіх киян.

Дані газетних публікацій засвідчують і про особливості культурного дозвілля мешканців Києва. Анонси мистецьких заходів, реклама картинних галерей і матеріали про роботу художніх виставок слугують цінним джерелом для вивчення культурно-мистецької сфери в тогочасному місті. Одна з найпопулярніших постійних виставок діяла в приміщенні «Salon D'Art» на Хрещатику. Серед оголошень на сторінках обох газет протягом цілого року часто зустрічається реклама цього салону. Влітку там були представлені картини і скульптури (Киевлянин, 1917, 5 июля), восени – долучилися ще й графіка та живопис (*Нова Рада*, 1917, 29 жовтня). На зимовій виставці демонстрували картини Товариства художників киян (*Нова Рада*, 1917, 3 грудня; *Киевлянин*, 1917, 24 декабря). А вже в січні 1918 року в салоні виставлялися роботи професора К. Крижановського (*Киевлянин*, 1918, 16 января). Влаштовували художні виставки і в київських музеях, зокрема Міському (сьогодні – Національний художній музей України) (*Киевлянин*, 1917, 24 декабря) та Історичному (зараз – Національний музей історії України). В останньому, наприклад, з початку березня демонструвалися картини Київського товариства художників (*Киевлянин*, 1917, 11 марта).

А якщо кияни прагнули більше дізнатись про українське мистецтво чи народну творчість, то могли завітати на виставки художніх виробів з інших регіонів України. Так, в Міському музеї діяла виставка «Народне мистецтво Буковини й Галичини», організована Всеросійськими Земським і Міським союзами. Відвідувачам презентувались оригінальні народні вироби, виготовлені в майстернях зазначених територій (*Нова Рада*, 1917, 30 березня). Подібні виставки позитивно впливали на сприйняття київськими мешканцями населення західних земель як представників саме українського народу.

Також з численних газетних матеріалів можна бачити, що київські митці не стояли осторонь благодійності. До прикладу, в актовому залі Київського університету проводилась організована радою представників всіх художніх організацій Києва благодійна виставка-аукціон, під девізом «Художники гор. Киева доблестной армии» (*Нова Рада*, 1917, 9 квітня; *Киевлянин*, 1917, 9 апреля). Українські організації теж брали участь в подібних заходах. До прикладу, в замітці «Нової Ради» повідомляється про влаштування в Українському клубі триденної виставки вишиваних речей, авторства дівчат з трудового захистку. Організовував подію комітет Товариства допомоги жертвам війни Півдня Росії (*Нова Рада*, 1917, 1 грудня).

Отже, можна зазначити, що київські газети доби Центральної Ради є цінним історичним джерелом для реконструкції культурних процесів в місті та організації дозвілля мешканців. Матеріали «Киевлянина» та «Нової Ради» допомагають відтворити культурні фактори, які впливали на повсякдення тогочасного населення. Зокрема, важливу частину інформації несуть в собі рекламні оголошення з пропозиціями різноманітного відпочинку. На основі їхнього аналізу було визначено найпопулярніші види розважального та

культурного дозвілля киян, розкрито специфіку роботи розважальних закладів, театрів і кінотеатрів, встановлено особливості відзначення мешканцями урочистих і святкових дат, а також висвітлено діяльність мистецької сфери.

Бібліографічний список

- Животко, А., 1999. *Історія української преси*. Київ: Наша культура і наука.
- Ігнатієнко, В., 1926. *Українська преса (1816 - 1923 рр.): історико-бібліографічний етюд*. Київ: Державне видавництво України.
- Левчук, О., 2018. *Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905-1914 рр.)*. Кандидат наук. Дисертація. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Наріжний С., 1934. Українська преса. Подєбради. URL: <http://litopys.org.ua/cultur/cult10.htm>.
- Рудий, Г., 2014. Київська періодична преса 1917-1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 19, с.272-284.
- Киевлянин*, 1917, 3 марта, № 62.
- Киевлянин*, 1917, 11 марта, № 70.
- Киевлянин*, 1917, 18 марта, № 76.
- Киевлянин*, 1917, 19 марта, № 77.
- Киевлянин*, 1917, 9 апреля, № 92.
- Киевлянин*, 1917, 11 июня, № 140.
- Киевлянин*, 1917, 28 июня, № 154.
- Киевлянин*, 1917, 29 июня, № 155.
- Киевлянин*, 1917, 5 июля, № 159.
- Киевлянин*, 1917, 8 июля, № 162.
- Киевлянин*, 1917, 10 августа, № 190.
- Киевлянин*, 1917, 18 августа, № 195.
- Киевлянин*, 1917, 29 августа, № 204.
- Киевлянин*, 1917, 3 сентября, № 207.
- Киевлянин*, 1917, 6 октября, № 233.
- Киевлянин*, 1917, 31 октября, № 254.
- Киевлянин*, 1917, 19 ноября, № 255.
- Киевлянин*, 1917, 21 ноября, № 256.
- Киевлянин*, 1917, 1 декабря, № 264.
- Киевлянин*, 1917, 24 декабря, № 283.
- Киевлянин*, 1917, 29 декабря, № 284.
- Киевлянин*, 1917, 31 декабря, № 286.
- Киевлянин*, 1918, 1 января, № 1.
- Киевлянин*, 1918, 6 января, № 5.
- Киевлянин*, 1918, 13 января, № 10.
- Киевлянин*, 1918, 16 января, № 12.
- Киевлянин*, 1918, 17 января, № 13.
- Нова Рада*, 1917, 30 березня, № 4.
- Нова Рада*, 1917, 2 квітня, № 6.
- Нова Рада*, 1917, 9 квітня, № 10.
- Нова Рада*, 1917, 28 червня, № 75.

Нова Рада, 1917, 29 червня, № 76.
Нова Рада, 1917, 29 жовтня, № 175.
Нова Рада, 1917, 4 листопада, № 177.
Нова Рада, 1917, 21 листопада, № 191.
Нова Рада, 1917, 25 листопада, № 194.
Нова Рада, 1917, 1 грудня, № 199.
Нова Рада, 1917, 5 грудня, № 201.
Нова Рада, 1917, 29 грудня, № 218.
Нова Рада, 1917, 30 грудня, № 219.
Нова Рада, 1918, 13 січня, № 9.

References

- Ihnatiienko, V., 1926. *Ukrainska presa (1816 - 1923 rr.) : istoryko-bibliohrafichnyi etiud [Ukrainian press (1816 - 1923): historical and bibliographic study]*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. (in Ukrainian).
- Levchuk, O., 2018. *Hazetna periodyka Kyieva yak dzherelo doslidzhennia miskoho povsiakdennia (1905-1914 rr.) [Newspaper periodicals of Kyiv as a source of research on urban everyday life (1905-1914)]*. PhD. Dissertation. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (in Ukrainian).
- Narizhnyi S., 1934. *Ukrainska presa. [Ukrainian press]*. Podiebrady. URL: <http://litopys.org.ua/cultur/cult10.htm>. (in Ukrainian).
- Rudyi, H., 2014. Kyivska periodychna presa 1917-1918 rr. yak dzherelo z istorii Ukrainkoi Tsentralnoi Rady [Kyiv periodicals in 1917-1918 as a source of the history of Ukrainian Central Rada]. *Ukraine XXth century: Culture, ideology, politics*, 19, pp.272-284. (in Ukrainian).
- Zhyvotko, A., 1999. *Istoriia ukrainskoi presy [History of the Ukrainian press]*. Kyiv: Nasha kultura i nauka. (in Ukrainian).
- Kievlyanin*, 1917, 3 marta, № 62. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 11 marta, № 70. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 18 marta, № 76. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 19 marta, № 77. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 9 aprelya, № 92. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 11 iyunya, № 140. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 28 iyunya, № 154. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 29 iyunya, № 155. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 5 iyulya, № 159. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 8 iyulya, № 162. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 10 avgusta, № 190. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 18 avgusta, № 195. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 29 avgusta, № 204. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 3 sentyabrya, № 207. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 6 oktyabrya, № 233. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 31 oktyabrya, № 254. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 19 noyabrya, № 255. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 21 noyabrya, № 256. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 1 dekabrya, № 264. (in Russian).

- Kievlyanin*, 1917, 24 dekabrya, № 283. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 29 dekabrya, № 284. (in Russian).
Kievlyanin, 1917, 31 dekabrya, № 286. (in Russian).
Kievlyanin, 1918, 1 yanvarya, № 1. (in Russian).
Kievlyanin, 1918, 6 yanvarya, № 5. (in Russian).
Kievlyanin, 1918, 13 yanvarya, № 10. (in Russian).
Kievlyanin, 1918, 16 yanvarya, № 12. (in Russian).
Kievlyanin, 1918, 17 yanvarya, № 13. (in Russian).
Nova Rada, 1917, 30 bereznia, № 4. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 2 kvitnia, № 6. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 9 kvitnia, № 10. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 28 chervnia, № 75. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 29 chervnia, № 76. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 29 zhovtnia, № 175. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 4 lystopada, № 177. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 21 lystopada, № 191. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 25 lystopada, № 194. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 1 hrudnia, № 199. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 5 hrudnia, № 201. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 29 hrudnia, № 218. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1917, 30 hrudnia, № 219. (in Ukrainian).
Nova Rada, 1918, 13 sichnia, № 9. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 08.10.2021 р.

A. Hedo

V. Shabranska

CULTURAL LIFE AND LEISURE OF KIYANS AT THE TIMES OF THE CENTRAL RADA ON THE MATERIALS OF “NOVA RADA” AND “KIEVLYANIN” NEWSPAPERS

The article is devoted to the source study analysis of information resources of the daily Kyiv newspapers “Nova Rada” and “Kievlyanin” about the cultural life and leisure of Kiyvans at the times of the Central Rada. The possibility of reconstruction of the cultural environment of the city and the organization of leisure of its inhabitants with the help of materials of the periodical press is proved.

The daily Kyiv periodicals “Nova Rada” and “Kievlyanin”, being different in terms of materials, methods of presenting information, style of writing and ideological orientation, covered different issues of Kyiv life in different ways, recreating a holistic picture of the everyday urban environment of that period.

The most popular ways of the rest of Kyiv residents are determined and the specifics of functioning of entertainment establishments and cultural institutions are considered on the basis of advertisements on the pages of press. The study of newspaper periodicals is conducted using the methods of source studies. Attention is focused on the fact that newspapers not only informed the population of the city, but also acted as a means of influencing the formation of people’s tastes and needs.

Keywords: *culture, leisure, Kyiv, everyday life, Central Rada, periodicals, advertising, “Nova Rada”, “Kievlyanin”, theaters, restaurants, variety shows, cinemas.*